

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

8

1911

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ

ΕΝ Τῃ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚῃ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚῃ ΕΚΘΕΣΕΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ¹

Εἰς τὴν Ἰταλίαν πανηγυρίζουσιν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς ἡ Ἑλλάς ἐδέησε νὰ παράσχη ὄμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τοῦ κόσμου, καὶ ἰσῶς μετὰ μείζονος ἐνθουσιασμοῦ, ζωηρὸν δεῖγμα συμπαθείας καὶ εὐγνωμοσύνης, συμμετέχουσα τῆς διεθνούς ταύτης ἐκθέσεως τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐκδηλοῦται περιτράνως ἡ χαρὰ ἡμῶν, βλεπόντων τὰ χάρματα τῆς τέχνης συντελοῦντα εἰς τὴν ἐξωράισιν καὶ ἑξαρσιν τῶν ἀναμνήσεων τῶν μεγάλων ἐκείνων θυσσιῶν, ἃς ἐπέστεψεν ἡ ἔνωσις τῆς ἰταλικῆς πατρίδος. Καὶ εἶνε μὲν μικρὰ ἐκεῖνα ὅσα ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς ἐκθέσεως ταύτης, οἵτινες προσρέουσιν ἐξ ἀπάσης γωνίας τῆς οἰκουμένης, ὅπως χαιρετίσωσιν ἐπὶ ταύτῃ τῇ εὐκαιρίᾳ τὴν αἰωνίαν Ῥώμην, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ ἰδέα ἡ κρατοῦσα ἐν ταῖς ἡμετέραις συλλογαῖς συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ κατὰ τρόπον οἰονεὶ νέον τοὺς ἀλύτους δεσμοὺς τοὺς ἐνοῦντας τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ῥώμην καὶ τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς παρελθόντας μακροὺς αἰῶνας, δεσμοὺς, οἵτινες θὰ συσφιγχθῶσι, καθ' ἃ ἐλπίζομεν, ἔτι μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι. Ὡς ἐνέχυρον δ' αἰώνιον τῆς ἀμοιβαίας ταύτης συμπαθείας δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ὠραία συλλογὴ τῶν γυψίνων ἐκμαγείων, εἰς ἃ ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τῆς εἰς τὴν Ἰτα-

¹ Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἰταλιστὶ ἐν ταῖς Θέρμαις τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰ τὰ ἱερὰ τῆς τοῦ τμήματος τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἰδε Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Ζ' σ. 499.

λίαν δωρεᾶς αὐτῶν ἠθέλησε νὰ ἐμπνεύσῃ νέαν ζωὴν ἐν μέσῳ τῶν θαυμασίων τῆς ἰταλικῆς τέχνης. Οἱ ἀρχατοὶ πατέρες, παλαίμαχοι αἰῶνων ἀπὸ πολλοῦ παρελθόντων, δὲν θὰ δυσφορήσωσι βεβαίως ἐπὶ τῇ ὠραίᾳ συντροφίᾳ τῶν ἀδελφῶν, ὅσοι ἐν ἀρχαίοις ἤδη χρόνοις εἶχον μεταναστεύσει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐγγόνων, οὓς ἐγέννησαν ἐπὶ τοῦ γονίμου ἐδάφους τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

Διὰ τῶν γυψίνων τούτων ἐκμαγείων¹, ἅτινα θάποτελέσωσι μουσεῖον ὅλον ἑλληνικῆς τέχνης ἐν Ῥώμῃ, θὰ καταστῇ δυνατὴ ἢ ὡς οἱ ἀναδρομικῆς τινος ἐκθέσεως παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῆς γλυπτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου. Ὁ ὀφθαλμὸς θὰ δύναται νὰ στραφῇ ἀπὸ τῆς νηφαλιότητος καὶ τῆς σοβαρότητος τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὴν προκοῦσαν εὐτεχνίαν τῶν κλασικῶν χρόνων, καὶ ἀφ' οὗ ἴδη μετὰ τελείας εὐαρεσκείας τὰ θάνατα προίοντα τῶν ἡμερῶν τῶν συνδεομένων πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Φειδίου, τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Ηραξιτέλους, τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Λυσίππου, θὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις καὶ τὴν νέαν αὐτῆς φάσιν ἐν τῇ ἑλληνορωμαϊκῇ ἐποχῇ. Ὅποσα μεγάλα τεχνουργήματα, ὅποσα καλλιτεχνήματα τῶν αἰώνων ἐκείνων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συλλογῇ, ἂν ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ θαυμαστοῦ ἀναγλύφου τῆς ἐν Μυκῆναις Πύλης τῶν λεόντων, ἂν προβῶμεν ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Γίγαντος τοῦ Ἑκατομπεδου καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, αἵτινες ἀναπαρίστανται ἀριστοτεχνικῶς μετὰ τῶν χρωμάτων τῶν πρωτοτύπων ἐν ταῖς ὕδατογραφίαις τῆς Δανίδος δεσποινίδος Μαρίας Henriques, εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος, εἰς τὰ ἐπιτάφια

¹ Athènes - Rome. Exposition internationale de Rome en 1911. Section hellénique. Marbres des Musées de Grèce. Catalogue de la collection de moulages exposés à Rome en 1911, illustré de photographies d'après les originaux, publié par le Comité de la Section hellénique, rédigé par Mr P. Cavvadias. Athènes. Imprimerie «Hestia». 1911.

ἀνάγλυφα τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν τοσοῦτων θησαυρῶν παρίσταται ὁ Ἑρμῆς ἐκεῖνος τοῦ Πραξιτέλους, ὅστις μετὰ τῆς νίκης τοῦ Παιωνίου ἐπέζησε τὰς καταστροφὰς τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Θὰ εὐρίσκηται τοῦ λοιποῦ οὐ μακρὰν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Βελθεδέρε ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος θεὸς τῆς Ἄλτεις, ὁ νεανίας ὁ μεστὸς ἀρμονίας καὶ ζωῆς, ὁ δαίμων ὁ συνενόντων τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν γάριν, ὅστις δὲν συναπέθανε μετὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου δυσμένου, δὲν συνεξέλιπε μετὰ τῆς θρησκείας τῶν εἰδωλῶν, ἀλλὰ ζῆ ἀκόμη ἀγήρως καὶ ἀθάνατος καὶ ἀκτινοβολεῖ τῆς θεϊκῆς αὐτοῦ μορφῆς τὸ θεσπέσιον κάλλος. «Θνήσκουσιν οἱ ἄλλοι δαίμονες, εἶπεν ὁ ποιητὴς Carducci τῆς Ἑλλάδος οἱ θεοὶ δὲν γινώσκουσι δύσιν» (Moiano gli altri dei Di Grecia i numi non sanno occaso).

Ἄλλ' ὅπως τὰ προϊόντα ταῦτα τῆς γλυπτικῆς τῶν ἀρχαίων κατανηθῶσι καλῶς δὲν ἔπρεπε νὰ ποσπασθῶσιν ἀπὸ τῶν ἀριστοτεχνιμάτων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐλληνικῆς φύσεως, ἧς ἐν μέσῳ παρήχθησαν. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ Ἑλλάς ὑπέλαβεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσῃ καὶ σειρὰν φωτογραφιῶν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καὶ τῶν μεγάλων κέντρων τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τοῦτο φωτογραφίαι τινὲς κοιναί, καὶ αἱ πασῶν ὠραιόταται ἂν ἦσαν. Χρέος ἡμῶν ἦτο νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἀκρίβειαν ἐκείνην τῆς ἀναπαραστάσεως, ἣν μόνον ἐν καθίδρυμα ἐν τῷ κόσμῳ ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ, ἡ Messbildanstalt τοῦ Βερολίνου, ἡ δικαίως εὐφημουμένη. Ἐκφράζομεν δὲ τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸ πρῶσικόν Ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν Α. Μ. τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ἐπὶ τῇ ἀδείᾳ ἣν παρέσχον, ὅπως αὐτὴ ἡ διεύθυνσις τοῦ καθιδρύματος ἐκείνου καταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ἐπὶ τρεῖς ἔτους μῆνας καὶ ἡμισυ. Οἷος ὅποτε δ' ἔπαινος εἶνε ἀνεπαρκῆς πρὸς ἐπαξίαν ἀνταμοιβὴν τοῦ ζήλου,

μεθ' οὗ ὁ κ. διευθυντῆς von Lürke μετὰ τῶν κυρίων Καρόλου Siele φωτογράφου καὶ τοῦ μηχανικοῦ Μαξίμου Benndorf ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου μετὰ τῆς ὑπερόχου ἐκείνης ἐπιστάσεως καὶ τῆς καλλαισθησίας ἐκείνης, ὥς ἐθαύμασαν ἤδη ἅπαντες οἱ ἐπισκεψάμενοι τὴν ἐκθεσὶν ταύτην ἐν ταῖς πεντακοσίαις πεντήκοντα καὶ πέντε φωτογραφίαις ταῖς ἐκτεθειμέναις ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ταῖς περιλαμβανομέναις ἐν τοῖς ἐξ περιστροφικοῖς ἀναλογίοις τοῦ ἡμετέρου τμήματος.

Ἡ δ' εὐρύτης τῆς συλλογῆς ταύτης γίνεται καταδηλὸς ἐκ τοῦ οἰκείου καταλόγου, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται τὰ μνημεῖα τριάκοντα καὶ ἐξ ἀρχαιολογικῶν τόπων τῆς 'Ελλάδος¹. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας, τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Μήλου, τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῆς Ἐλευσίως καὶ τῆς Κορίνθου, τῆς Αἰγίνης καὶ τοῦ Σουνίου, τῆς Μεσσήνης καὶ τῆς Θήρας.

Ἄλλὰ δὲν περιωρίσθημεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ μόνην. Ἐπρεπε νὰ μὴ λείψωσι καὶ οἱ βυζαντιακοὶ μέσοι αἰῶνες καὶ ἡ λατινοκρατουμένη Ἑλλάς. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπωμεν, ὅτι εἶνε ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀναπαρεστάθησαν ἐν τοσοῦτῳ πλούτῳ καὶ μετὰ τοσαύτης εὐτεχνίας. Αἱ μοναὶ τοῦ Δαρνίου καὶ τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ, τῶν Μετεώρων καὶ τῆς Πόρτα - Παναγιᾶς, αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης, τοῦ Μέρμπακα, τῶν Σαλώνων, τῆς Ἀνδραβίδας καὶ τῆς Καλαμπάκας, τὰ κάστρα τοῦ Χλεμουτσίου καὶ τῆς Ναυπλίας, ἡ Ἐκατομυλιανὴ τῆς Πάρου καὶ οἱ ναοὶ, αἱ οἰκίαι, τὰνάχτορα τῶν Παλαιολόγων τοῦ Μυστρᾶ τῆς Πελοποννήσου ἐμφανίζονται ἐνώπιον ἡμῶν οἶονεὶ ζῶντα.

¹ [*Σπουρ. II. Λάμπρου*] Athènes - Rome. Exposition internationale de Rome en 1911. Section hellénique. Photographies. Catalogue illustré des monuments anciens et médiévaux de Grèce exécutées par la Königliche Messbildanstalt de Berlin au compte du Comité d'Athènes et exposées à Rome par le Comité. Athènes. Imprimerie P. D. Sakellarios. 1911.

Ἐχομεν πρὸ ἡμῶν κόσμον ὅλον μνημείων τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, κόσμον δυστυχῶς ἐν ἐρειπίοις, ἀλλ' ἐν ἐρειπίοις ἀκόμη θελκτικοῖς, ἅτινα γοητεύουσι τὴν ψυχὴν τοῦ θεωμένου. Ὅπως ἱστορία θεομηνιῶν συνδέεται μετὰ τῶν μνημείων ἐκείνων. Ἐπὴρειαὶ καιρικαὶ, σεισμοί, πλήμμυραι καὶ, τὸ χεῖριστον, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δουλεία. Ὀλην αὐτὴν τὴν προτοῦσαν ἐκπτώσιν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ ἐν τῷ ἀναδρομικῷ Λευκώματι τῶν μνημείων τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ 1670 μέχρι τοῦ 1840, οὗ αἱ εἰκόνες ἐλήφθησαν ἐκ τῶν διαγραμμμάτων καὶ τῶν βιβλίων τῶν περιηγητῶν τῶν παρελθόντων χρόνων.

Καὶ ὅμως τὰ περισωθέντα λείψανα εἶνε ἱκανά, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ θαυμάσωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ παραστήσωμεν τὸν βίον τῶν μέσων αἰώνων ἐν μέσῳ τοῦ πανοράματος τῆς ὡραίας φύσεως τῆς περιβαλλούσης τὰ κατάλοιπα ἐκεῖνα τοῦ παρελθόντος. Προςδρόμοντες αὐτὰ νομίζομεν, ὅτι βλέπομεν ἀναγεννωμένους τὸν Περικλέα καὶ τὸν Φειδίαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, τοὺς ιεροφάντας τῶν μυστηρίων ἐν Ἐλευσίनि, τὴν Πυθίαν παρὰ τὰς Φαιδριάδας πέτρας τῶν Δελφῶν, τοὺς νικητὰς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ στεφομένους ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἐξ ἐτέρου δ' ἐμφανίζονται οἱ Βιλαρδουῖνοι ἐν τοῖς κάστροις αὐτῶν καθ' ἃς ἡμέρας ὁ Μορέας ἀντήχει ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν σαλπίγγων τῶν Φράγκων κατακτητῶν, καὶ οἱ Ἕλληνες δεσπότης τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἠπείρου, περιβεβλημένοι τὰς χρυσοπάστους αὐτῶν στολὰς ἐν τοῖς ἰδίοις ἀνακτόροις καὶ τοῖς ναοῖς τοῖς ὠκοδομημένοις κατὰ τὸν βυζαντιακὸν ρυθμόν.

Πᾶσαν δὲ τέλος τὴν αἰγλήν τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, ἅπαντα τὰ μέσα, ἅτινα ἡ τέχνη παρείχε χάριν τῆς ἀναπαραστάσεως τῶν ἡγεμόνων, βλέπομεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων, ἧτις ἐκτίθεται σήμερον τὸ πρῶτον πρὸς θεῖαν εἰς τοὺς θαμῶνας τοῦ ἐλληνικοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος.

Ἦδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου δὲν ἔλειπον ἀναπαραστάσεις προσωπογραφιῶν αὐτοκρατόρων καὶ αὐτοκρατειρῶν διεσπαρμένων ἐν ιστορικοῖς καὶ καλλιτεχνικοῖς βιβλίοις, ἐν οἷς ἐγένετο λόγος περὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπῆρχεν εἰκονογραφικὸν σύνταγμα (Corpus) τῶν αὐτοκρατόρων. Γοιαύτην τινα ἰδέαν συνέλαβε πρὸ μακροῦ χρόνου καὶ ἐξέφρασε τὸ πρῶτον πρὸ δεκαεννέα ἐτῶν ὁ ταῦτα λέγων ἐν τῷ Βυζαντιακῷ περιοδικῷ (Byzantinische Zeitschrift) τοῦ Krumbacher. Ἡ βυζαντιακὴ εἰκονογραφία, ἔγραφον τότε, οὐδ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς εὐρίσκεται, καὶ ὅμως εἶνε ἀνάγκη νὰ ποσῇ τῶν κυριωτάτων σκοπῶν τοῦ μέλλοντος. Αἱ χάριν τῆς Ῥωμαϊκῆς εἰκονογραφίας ὑπηρεσίαι τοῦ Bernouilli δὲν πρέπει νὰ μείνωσιν ἄνευ μιμήσεως χάριν τῆς ἑλληνικῆς, ἥτις μόλις που ἤρχισεν ἐγκαταλείπουσα τὰ ὑπὸ τοῦ Visconti χαραχθέντα ἴχνη. Ἀλλὰ πολὺ χεῖρον ἔχουσι νῦν τὰ τῆς εἰκονολογίας τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, πατριαρχῶν, μεγιστάνων καὶ λογίων. Ἀρκεῖ νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὰ μετ' εἰκόνων κεκοσμημένα ἱστορικὰ ἔργα περὶ Βυζαντίου τὰ ἐκδεδομένα ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις, ὅπως ἴδωμεν, ὅτι οἱ ἐκδότες αὐτῶν ἐξακολουθοῦσιν ὡς τὸ πλεῖστον ἀκόμη χειριζόμενοι τὸ ἐκ τοῦ Gori, Banduri, Montfaucon, Du Cange καὶ Seroux d'Agincourt παραλαμβανόμενον ὑλικόν. Μόνον δὲ ὁ Schlumberger προεῖβη πως ἐν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ περὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ [καὶ ταῖς ἐπακολουθησάσαις εἰς αὐτὴν ἱστορικαῖς συγγραφαῖς, ὁ Diehl ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ὁ Millet ἐν τῇ συλλογῇ τῶν φωτογραφιῶν τῆς Σχολῆς τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν, École des hautes études]. Καὶ ὅμως ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύνανται πολλὰ νὰ γείνωσι. Νομίσματα, χειρόγραφα καὶ ἄλλα μνημεῖα παρέχουσι ὑπερόχως πλούσιον ὑλικόν. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ προβῶμεν οὐ μόνον εἰς τὴν χάριν τῆς βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας χρῆσιν τῶν νομισμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περισυλλογὴν ἀπάντων τῶν ἔτι περισωζομένων ψηφο-

θετημάτων καὶ τῶν ἐν χειρογράφοις, ἐν ἐκκλησιαίαις καὶ ἐπὶ σκευῶν εὕρισκομένων εἰκόνων αὐτοκρατόρων, δεσποτῶν, πατριαρχῶν, μεγιστάνων καὶ λογίων, τὴν πρὸς ἀλλήλας παραβολὴν καὶ τὸν ὑπομονηματοσμον αὐτῶν. Ἀρχὴ δὲ τοιαύτης συλλογῆς ἐγένετο ἐπὶ τῇ ἐμῇ προτάσει ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας. Ἄλλ' εἶνε μικρὰ μόνον ἀρχή, ἢ δὲ συλλογὴ συγκρίνεται ἐξ ὀλίγων μόνον καλλιτεχνικῶν πανομοιοτύπων εἰκόνων ἐν χειρογράφοις τοῦ Μονάχου, τῶν Παρισίων καὶ τῆς Στουτγάρδης »¹.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα τῷ 1892. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσα συνεχίζων τὰς ἐμὰς μελέτας καὶ ἐδημοσίευσα ἱκανὰς διατριβὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῶν αὐτοκρατόρων². Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Στρυγόφσκη, ἐν τῷ πρώτῳ διεθνῇ Ἀρχαιολογικῷ συνεδρίῳ τῷ συνελθόντι ἐν Ἀθήναις τῷ 1903, ἐξέθηκα εὐρύτερον τὸ ἐμὸν πρόγραμμα³. Τὸ δὲ βυζαντιακὸν τμήμα τοῦ συνεδρίου ἐκείνου παρηκολούθησε μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος τὰς διασαφήσεις ἐκείνας, καὶ ἡ γενικὴ συνέλευσις ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν δημοσιεύσεως εἰκονογραφίας τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὥρισε χάριν παρασκευῆς τῆς συλλογῆς ταύτης διεθνῇ ἐπιτροπείαν, ἀναθεῖσα εἰς ἐμὲ τὸ ἔργον γραμματέως διευθύνοντος, εἰς ὃν ἐπεβάλλετο ἅπασα ἡ ἐργασία. Ἐγὼ δ' ἀνέλαβον προθύμως τὸ ἔργον μόνος μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἐπιμονῆς· οὕτω δ' ἠδυνήθην νὰ ὑπο-

¹ Ἴδε Byzantinische Zeitschrift Τόμ. Α' σ. 193 κ. ἑ. Πρὸς Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. Α' σ. 87 κ. ἑ.

² Δύο εἰκόνες Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Α' σ. 57 κ. ἑ. — Αἱ εἰκόνες Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ Ἑτ. Α' σ. 142 κ. ἑ. καὶ ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Γ' σ. 229 κ. ἑ. Τόμ. Δ' σ. 238 κ. ἑ., 386, 404 σημ. 2 Τόμ. Γ' σ. 399 κ. ἑ. — Εἰκόνες Ἀνδρονίκου Α' Παλαιολόγου ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Γ' σ. 450 κ. ἑ. Εἰκόνες Ἰωάννου Η' τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Δ' σ. 375 κ. ἑ. — Καὶ ἄλλαι εἰκόνες Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Παλαιολόγων ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Γ' σ. 399 κ. ἑ.

³ Comptes rendus du Congrès International d'Archéologie, 1re Session. Athènes. 1905. Ἐν Ἀθήναις. 1905 σ. 309 κ. ἑ. 379.

βάλω εἰς τὸ δεύτερον ἀρχαιολογικὸν συνέδριον, τὸ συνελθὸν ἐν Καίρῳ τῷ 1909, τὴν προσήκουσαν ἐκθεσιν μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν¹.

Ἄλλ' ἡ ἐκθεσις τῆς Ῥώμης ὑπῆρξεν ἡ παρασχοῦσα τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταστῇ δυνατὴ πολλῶ μείζων προχώρησις τοῦ ἔργου. Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀποδεχθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων γυναιῶν τῶν εἰς αὐτὴν ὑποβληθεισῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπείας καὶ τὴν πρότασιν περὶ τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐνταῦθα τμηματικῆς ἐκθέσεως τῆς συλλογῆς τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων προωδοποίησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προθέσεως ταύτης, ἣτις ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ εἴκοσιν ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα. Τοῦθ' ὅπερ ὑποβάλλομεν νῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φιλιστόρων καὶ φιλοτέχνων εἶνε μικρὸν τι. Δύο περιστροφικὰ ἀναλόγια ἤρκεσαν νὰ περιλάβωσιν ἀπάσας ταύτας τὰς ἀναπαραστάσεις, ἅς κατωρθώσαμεν νὰ περισυλλέξωμεν ἀπὸ τῶν χειρογράφων, ἀπὸ τῶν ἐλεφαντουργημάτων, ἀπὸ τῶν ἀγαλμάτων, ἀπὸ ἄλλων τεχνουργημάτων, ἐξαιρουμένων τῶν νομισμάτων, ἅτινα ἐπεφυλάχθησαν εἰς μεταγενεστέραν συγκριτικὴν μελέτην. Καὶ δὲν ἔχει μὲν ἡ ἡμετέρα συλλογὴ τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶνε ἀκόμη τελείως πλήρης, παρουσιάζεται δ' ὅμως ὡς καρπὸς πολλῶν μόχθων καὶ ὡς ἀξία λόγου συμβολὴ εἰς τὴν βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους².

Ἡ συλλογὴ αὕτη, ἣτις μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκθέσεως θέλει περιέλθει συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς

¹ Comptes rendus du Congrès International d'Archéologie classique. 2me Session. Le Caire. 1909. σ. 264 κ. ἑ.

² Athènes - Rome. Exposition universelle de Rome en 1911. Section hellénique. Empereurs byzantins. Catalogue illustré de la Collection de portraits des empereurs de Byzance d'après les statues, les miniatures, les ivoires et les autres oeuvres d'art, rédigé par Spyr. P. Lambros. Ἰδὲ ἑλληνικὴν μετέφρασιν τοῦ Καταλόγου τούτου ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Ζ' σ. 399 κ. ἑ.

καὶ ἔθνολογικῆς ἑταιρείας, θὰ ἐξεγείρῃ τὸν πόθον τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς διὰ πασῶν τῶν ὀλίγων ἄλλως εἰκόνων, ὅσαι λείπουσιν ἀκόμη ἀπ' αὐτῆς, καὶ διὰ πατῶν ἐκείνων, αἵτινες πρὸς ὥραν περιορίζονται εἰς ἀπλᾶς φωτογραφίας ἀντὶ ἐγχρωμῶν ἀποδόσεων τῶν πρωτοτύπων, καὶ θάγάγῃ εἰς τὸ τελευταῖον βῆμα, τὸ πάντων δυσχερέστατον, εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ὅλου ὁλοκλήρου ἐν λευκώματι πανομοιοτύπων καλλιτεχνικῶν καὶ ἀκριβεστάτων, ἅτινα θέλουσι διαφωτίζει τὴν ὑπερχιλιετῆ ἱστορίαν τοῦ ἔθνους τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου, τοῦ κτίστου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἐκείνου Κωνσταντίνου, ὃν στέφουσι δύο στέμματα, τὸ τῆς πτωχούσης αὐτοκρατορίας καὶ τὸ τοῦ ἀπαραμίλλου μαρτυρίου.

Ἀπὸ τῆς μοιραίας ἐκείνης ἡμέρας ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔπαθε τοσαῦτα, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη λόγος περὶ τέχνης. Εἰς χώρας ἀφροσύσας μακρὸν ἀπὸ τῆς δεδουλωμένης ἑλληνικῆς πατρίδος, κυρίως δ' εἰς τὴν Ἰταλίαν, μεταναστεύουσιν οἱ Ἕλληνες λόγιοι, θεματοφύλακες τῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, καὶ οἱ φυγάδες καλλιτέχναι, κινούμενοι ἐλευθέρως ἐν μέσῳ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑσπερίας. Ἡ τέχνη δεῖται φωτὸς καὶ ἐλευθερίας. Διὸ μόνον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπανήλθομεν εἰς τὴν ἐκ νέου ἐπαξίαν καλλιέργειαν τῶν καλῶν τεχνῶν. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ ἡμέτεροι ζωγράφοι καὶ γλύπται, ἀνθαμιλλώμενοι πρὸς τὰς νέας φάσεις τῆς τέχνης, δὲν ἀπέσχον νὰ ἐμφανισθῶσι κατενώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατὰ τοὺς ἑορτασίμους αὐτῆς μῆνας, ὅπως κριθῶσι μετὰ τῆς ἐπιεικείας ἐκείνης, ἣν ἀξιοὶ τέχνη μόλις ἀναγεννωμένη.

Κατὰ ταῦτα αἱ διάφοροι ἡμῶν ἱστορικαὶ, ἀρχαιολογικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ ἐκθέσεις ἄγουσιν ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος εἰς τὸν δέκατον τέταρτον μετὰ Χριστὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατέρχονται συνεχιζόμεναι μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν διὰ τῶν ἐρει-

πίων καὶ τῶν λειψάνων τοῦ παρελθόντος καὶ διὰ τῶν ἀποπει-
ρῶν τοῦ χρωστῆρος καὶ τῆς σμίλης τῆς σήμερον. Οὕτως ἀντι-
παρέρχονται πρὸ ἡμῶν τριάκοντα ὅλοι αἰῶνες βίου, τέχνης,
δουλείας, παλιγγενεσίας λαοῦ προσφιλεστάτου εἰς τὴν Ἰτα-
λίαν, ὅστις, ἄφ' οὗ κατέσπειρεν εἰς τὸν κόσμον τὰς φωτεινοτά-
τας τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθη καὶ δὲν ἠθέλησε νάποθάνῃ
καὶ προσδοκᾷ μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων καὶ μετὰ θάρρους ἡμέρας
εὐσεμιονεστέρας.